

Ouderschapsreorganisatie bij hoog-conflictueuze scheidingen

Een innovatieve aanpak op basis van vijf pijlers

Inge Pasteels* & Marianne Mariën**

Een op tien scheidingen tussen ouders mondt uit in een hevig conflict dat langdurig aanhoudt. In deze bijdrage stellen we een innovatieve aanpak van hoog-conflictueuze scheidingen voor die tot stand kwam in cocreatie tussen wetenschappelijk onderzoek en praktijk. Deze aanpak berust op vijf pijlers. (i) De interventie is gericht op één ouder in het kader van parallel solo-ouderschap. Hierdoor wordt elke ouder – los van de andere ouder – geholpen om te focussen op wat in de eigen mogelijkheden ligt om bij te dragen aan een gezonde ontwikkeling van het kind zonder zich hierbij te laten belemmeren door het doen en laten van de andere ouder. (ii) Doorheen het traject wordt ingezet op de ouder-kindrelatie om zo de ouderidentiteit te versterken en de focus van de ouder opnieuw bij het kind te brengen in plaats van bij de ex-partner. (iii) Kinderen worden – waar mogelijk – betrokken bij de interventie als volwaardig actor. Ze worden uitgenodigd zich te tonen zodat de ouder het eigen handelen kan afstemmen op wat het kind verbaal of in gedrag aangeeft nodig te hebben. (iv) In de zoektocht naar meer welzijn wordt ook het netwerk van ouder en kind betrokken. (v) Via psycho-educatie wordt aan betrokkenen toelichting gegeven bij de mechanismen van strijd waaraan eenieder onderhevig is. Om-

* Werkzaam bij PXL Social Work Research - Hogeschool PXL.
E-mail: inge.pasteels@pxl.be

** Werkzaam bij Agentschap Opgroeien - OSD Regio Antwerpen.
E-mail: marianne.marien@opgroeien.be

staanders die menen steunend te zijn door een standpunt in te nemen pro of contra één ouder worden uitgenodigd zich in te zetten voor een nieuw doel, namelijk actie ondernemen in functie van het welzijn voor iedereen.

Kernwoorden: hoog-conflictueuze scheiding, parallel solo-ouderschap, ouder-kindrelatie, ouderidentiteit, netwerk

SB2/ JG38 / 2020 / p.117-150

Inleiding

In deze bijdrage presenteren we een innovatieve aanpak voor hoog-conflictueuze scheiding op basis van vijf pijlers. Eigen onderzoek toonde eerder aan dat meer dan de helft (55%) van ouders die uit de echt scheiden een sterk conflictueuze periode doormaakt. Een kwart hiervan (13%) verbreekt het contact met de ex-partner, zijnde de andere ouder van de kinderen, en veelal is het langdurig en intens conflict de aanzet om volledig te breken met elkaar. De helft van zij die conflictueus uit elkaar gaan (29%) lost het conflict op en komt tot een neutrale of zelfs positieve omgang met elkaar, maar voor een ander kwart (13%) blijft een langdurig en blijvend conflict aanslepen. De andere helft van de gescheiden moeders en vaders (45%) ervaart slechts een geringe mate van conflict bij de scheiding. Ook hier verbreekt een deel het contact met de ex-partner, maar de redenen zijn hier minder gekleurd door conflict en betreffen vaak meer praktische zaken of het verwateren van een omgang met elkaar (Pasteels, 2019).

Dat scheiden impact heeft op zowel volwassenen als op kinderen en dat vooral de intensiteit van de conflicten nefast is voor ieders welzijn, werd al veelvuldig in literatuur beschreven. Intens conflict beïnvloedt het welzijn van kinderen wat betreft hun psychologisch welbevinden, hun fysieke gezondheid en hun identiteit en kan tot probleemgedrag leiden (Amato, 2000, 2010; Amato & Affi, 2006; Amato & Keith, 1991; Amato & Sobolewski, 2001; Lansford, 2009; Malcore, Windell, Seyuin, & Hill, 2010; Van Peer, Bastaits, & Mortelmans, 2012).

Naast deze indirecte kost die een verminderd individueel welzijn van volwassenen en kinderen genereert voor een maatschappij is er ook de directe

maatschappelijke kost. Amerikaans onderzoek berekende dat 10 tot 20% van alle scheidingen 90% van de beschikbare tijd in de familierechtbanken innemen (Haddad, Philips, & Bone, 2016). Ook in Vlaanderen verzuchten meer en meer professionals uit het juridische domein zowel als uit het welzijnslandschap dat conflicten bij een specifiek deel van de scheiding bijzonder hardnekkig zijn en de achterliggende dysfunctionele processen moeilijk te ontmantelen. Zij ervaren sterk dat deze scheidingen als het ware gekenmerkt worden door een starheid die het volkomen onmogelijk maakt iets in beweging te brengen.

Alhoewel bemiddeling, geïnstalleerd via de wet van 2005, voor het merendeel van de scheidingen een waardevol traject kan zijn naast de juridische geschilbeslechting, blijft een kleiner aandeel van de scheidingen buiten het bereik van bemiddeling, omdat een van beide partners hardnekkig weigert hieraan deel te nemen of, indien verplicht doorverwezen, niet voldoende coöperatief is. ‘We can lead a horse to water, but can we make it drink?’ (Wijnant, 2018, p. 63). Resultaten die via bemiddeling bereikt kunnen worden, zijn hierdoor misschien niet toereikend of niet toereikend genoeg om het welzijn van betrokken partijen op de korte, middellange of langere termijn te waarborgen. Deze vaststellingen zijn in lijn met wat Johnston en Campbell (1988) labelden als de *divorce-transition impasse* bij *failed divorces*. Zij beschouwen een hoog-conflictueuze scheiding als een proces *frozen in transition*.

‘De ouders slagen er niet in om via de scheiding de moeilijkheden die zich voordoen bij zichzelf of tussen hen beiden, op te lossen en geraken bevroren in de scheidingstransitie. Het ouderschapsconflict wordt het nieuwe relatiepatroon.’

(Vrij vertaald naar Johnston & Campbell, 1988, p. 7)

In het onderzoeksproject ‘Ik hou van jou. Ik hou alles van jou. Als liefde vechten wordt...’ gefinancierd door Hogeschool PXL trachtten we sinds 2016 het kluwen dat hoog-conflictueuze scheidingen vaak kenmerkt, te ontrafelen met de bedoeling een aanpak te ontwikkelen voor de hardnekkigheid van de conflictmechanismen waarvoor bemiddeling of een juridisch parcours geen of onvoldoende antwoord bieden. Met deze aanpak

beogen we een stabiele context na scheiding te creëren waarin het volwassen leven van ouders en het kind zijn voor kinderen en jongeren zich allebei op een waardevolle manier en in synergie met elkaar kunnen ontplooiën. De samenwerking met het Agentschap Opgroeien Regio Antwerpen (voorheen Agentschap Jongerenwelzijn Regio Antwerpen) over het thema van (echt)scheiding die al bestond sinds 2010, werd hiervoor geïntensifieerd waardoor we vandaag een innovatieve aanpak kunnen presenteren die ontstond in cocreatie tussen wetenschappelijk onderzoek enerzijds en de praktijk van de jeugdhulpverlening anderzijds.

Deze innovatieve aanpak berust op vijf pijlers. (i) De interventie is gericht op één ouder in het kader van parallel solo-ouderschap (Cottyn, 2009; Kelly, 2007; Sobolewski & King, 2005). Hierdoor wordt elke ouder – los van de andere ouder – geholpen om te focussen op wat in de eigen mogelijkheden ligt om bij te dragen aan een gezonde ontwikkeling van het kind zonder zich hierbij te laten belemmeren door het doen en laten van de andere ouder. (ii) Doorheen het traject wordt ingezet op de ouder-kindrelatie om zo de ouderidentiteit te versterken en de focus van de ouder opnieuw bij het kind te brengen in plaats van bij de ex-partner. (iii) Kinderen worden – waar mogelijk – betrokken bij de interventie als volwaardig actor. Ze worden uitgenodigd zich te tonen zodat de ouder het eigen handelen kan afstemmen op wat het kind verbaal of in gedrag aangeeft nodig te hebben. (iv) Ook wordt in de zoektocht naar meer welzijn het netwerk van ouder en kind betrokken. (v) Via psycho-educatie wordt aan betrokkenen toelichting gegeven bij de mechanismen van strijd waaraan eenieder onderhevig is. Omstaanders die menen steunend te zijn door een standpunt in te nemen pro of contra één ouder worden uitgenodigd zich in te zetten voor een nieuw doel, namelijk actie ondernemen in functie van het welzijn voor iedereen.

Ontstaan van een innovatieve aanpak inzake hoog-conflictueuze scheidingen

Deze aanpak werd via wetenschappelijk onderzoek vanuit empirie ontwikkeld. Naast kwantitatieve data verzameld in 2010 bij 1824 gescheiden

mannen en 1601 gescheiden vrouwen (Mortelmans et al., 2012; Pasteels et al., 2012) werden ook kwalitatieve gegevens via diepte-interviews en focusgroepsgesprekken verzameld (Pasteels, 2020). De bedoeling hiervan was de betekenis van hoog-conflictueuze scheiding vanuit verschillende perspectieven te ontrafelen alsook een effectieve aanpak ervan te ontwikkelen door good practices en struikelstenen zoals in de praktijk ervaren, te inventariseren.

Diepte-interviews werden tussen 2016 en 2019 afgenomen met 86 gescheiden mannen en vrouwen waarvan driekwart aangaf een hoog-conflictueuze scheiding te hebben doorgemaakt. Naast bevragingen van individuen die een scheiding doormaakten, werden ook heel wat kwalitatieve data verzameld bij professionals die van ver of dichtbij in hun beroepspraktijk te maken kregen met hoog-conflictueuze scheidingen. In 2016 brachten we 150 professionals afkomstig uit het brede juridische en welzijnspraktijkveld, met name rechters, advocaten, bemiddelaars, sociaal werkers in welzijnsorganisatie, justitieassistenten, therapeuten, psychologen, samen. Zij gingen workshopsgewijs rond het thema hoog-conflictueuze scheidingen in debat met verschillende experts die allen vooraf een bestaande methodiek, hun expertise of visie over de aanpak van hoog-conflictueuze scheidingen voorstelden waardoor een rijk palet aan benaderingen de revue passeerde. Zo kwamen onder meer bemiddeling, kindgerichte methodieken, oudergroepgerichte methodieken, netwerkgerichte methodieken, therapiegerichte methodieken en een juridische aanpak aan bod. In deze workshops werden door de aanwezige professionals in antwoord op de input van de experts, op basis van eigen praktijkervaringen werkende elementen respectievelijk knelpunten onderscheiden waardoor een ruime inventaris van do's and don'ts, geïnspireerd vanuit verschillende invalshoeken en verrijkt met concrete praktijkervaringen, verkregen werd. Deze workshops werden naar analogie met de methodiek van focusgroepsgesprekken getranscribeerd en geanalyseerd waarna een sneuvelversie ontstond van een nieuwe methodiek die de good practices maximaal verenigde en de knelpunten zo volledig als mogelijk wegwerkte. In 2017 en 2018 werd deze sneuvelversie vervolgens in meerdere reflectierondes met bemiddelaars of andere experts in scheiding bekeken en op basis hiervan verfijnd. Telkens stelden we deze innovatieve aanpak of aspecten ervan voor en gingen we met de verkregen feedback aan

de slag om de methodiek fijnmaziger te onderbouwen of verder te ontwikkelen volgens de suggesties die we mochten ontvangen.

Geïnspireerd door onderzoeksresultaten en gestuwd door de urgentie om in dossiers van hoog-conflictueuze scheidingen binnen de jeugdhulpverlening gepast te reageren en zo een verschil te maken, ontstond tegelijkertijd in de schoot van Agentschap Opgroeien regio Antwerpen ORO wat staat voor OuderschapsReorganisatie-Overleg. Ook aan deze kant van het ontstaansverhaal van de innovatieve aanpak werd expertise van derden aangewend om de praktijk kritisch te belichten en bij te sturen waar nodig via intervisie en supervisie, onder andere door Lieve Cottyn die haar ervaring over de aanpak van hoog-conflictueuze scheidingen vanuit een systeem-theoretisch perspectief inbracht (Cottyn, 2009, 2013).

Andere inspiratiebronnen die de ontwikkeling van deze innovatieve aanpak gevoed hebben, zijn het gedachtegoed van Rosenberg (1999) over Nonviolent Communication, de Signs of Safety-benadering van Turnell en Edwards (1999), de visie over Family Finding van Campbell (familyfinding.org), het werk van Sanders (1992, 1999) met Triple P, Snels-Doldron en de Kort (2009) over het KIES-programma en het werk van Omer rond geweldloos verzet (Omer, 2011, 2015; Wiebinga & Omer, 2015).

Sinds 2019 worden hulpverleningstrajecten binnen Agentschap Opgroeien Regio Antwerpen die opgezet worden overeenkomstig de vijf pijlers, vanuit onderzoeksperspectief geobserveerd door PXL Social Work Research om zo de interacties tussen hulpverlener en hulpvrager (en het netwerk van de hulpvrager) nauwgezet in kaart te brengen. Op die manier trachten we verder te bouwen aan wetenschappelijke inzichten over hoe in de praktijk gecombineerd ingezet kan worden op de vijf pijlers die het wetenschappelijk onderzoek als essentieel detecteerde.

In de volgende sectie zoomen we in op het detail van de verschillende pijlers en lichten we toe hoe deze vijf pijlers uit onderzoek opborrelden en vandaag vanuit empirische evidentie de wetenschappelijke onderbouw vormen van deze aanpak zoals die anno 2020 toegepast wordt. De tekstdelen tussen aanhalingstekens alsook de cursieftekst zijn letterlijke weergaven van zinsneden

van respondenten zoals opgetekend in de interviews. Ze zijn gekozen omdat ze treffend weergeven wat de teneur was in het antwoord van velen.

Resultaten

Pijler 1 – Interventie richten op één ouder in functie van parallel solo-ouderschap

Een eerste pijler betreft de keuze om resoluut in te zetten op parallel solo-ouderschap en constructieve communicatie tussen ouders niet als doel na te streven. Parallel ouderschap (Kelly, 2007; Sobolewski & King, 2005) en parallel solo-ouderschap (Cottyn, 2009) werden eerder in de literatuur als alternatief voor conflictueus ouderschap beschreven voor die situaties waarin coöperatief ouderschap niet binnen bereik ligt. Parallel solo-ouderschap focust op de mogelijkheden die één ouder, los van de andere ouder, heeft met het oog op de gezonde ontwikkeling van een kind.

De algemene teneur in de kwalitatieve gegevens verzameld bij zowel gescheiden mannen en vrouwen als bij professionals gaven aan dat het grootste struikelblok om een hoog-conflictueuze scheiding te ontmantelen een eindeloze stroom van conflictueuze communicatie betrof. Ongeacht of die communicatie al dan niet goed bedoeld dan wel al dan niet goed onthaald werd, bleek die vooral erg destructief om de impasse van het eeuwigdurende en escalerende conflict te doorbreken. Meer nog, het conflict werd door deze eindeloze communicatie voortdurend herhaald en daardoor versterkt.

Professionals gaven aan dat hoog-conflictueuze scheidingen gekenmerkt zijn door wat zij benoemen als een ‘eindeloos gehakketak, nooit vriendelijk bedoeld helaas’ of anders gezegd ‘ruzie, ruzie, ruzie over alles, werkelijk over alles’, ‘geen constructieve communicatie, geen dialoog’ in zich hebben, dat betrokkenen het ‘eigen aandeel niet meer zien’, dat men er voortdurend in slaagt ‘elkaar te treffen en te dwarsbomen’, waarbij ‘verneren en wraak nastreven’ vermoed werd, ‘alle rationaliteit verdwijnt’ en ‘het reptielenbrein overneemt en aanzet tot vechten, vluchten of bevriezen’ en ‘geweld, oorlogsmodus en vernietiging’ het resultaat is.

Gescheiden mannen en vrouwen die hun eigen scheiding als een hoog-conflictueuze scheiding typeerden, spraken over ‘actie en reactie’ en ‘elkaar het leven zuur maken’, ‘voortdurend dwars liggen’, ‘elkaar de duvel aandoen’ en finaal ‘elkaar kapot maken’. Ook passeerden vele uitspraken die aangeven hoe sterk de impact is op het welzijn van de betrokkenen.

Ik leef nog maar eigenlijk ben ik dood.

Ik kan niet meer, dit moet stoppen, of ik stap eruit.

In vele interviews werd er gewag gemaakt van verbale communicatie waarbij zowel de bittere – via sarcasme en hatelijkheden – als de boze toon – via beledigingen, verwijten, vernederen en denigrerend spreken – gehanteerd werden. Ook beschreven meerdere ouders hoe zij eindeloos bleven communiceren, naar eigen zeggen in functie van het welzijn van de kinderen, maar zich dan dood ergerden aan het uitblijven van een gewenste reactie van de andere ouder. Andere ervaringen van conflict betroffen bedreigingen ‘op leven en dood’ tot fysieke agressie en geweld bij elk contact dat er, al dan niet toevallig, plaatsvond.

Frustraties omdat de communicatie richting de andere ouder zelden het verhoopte resultaat had door ‘onbegrip voor mijn standpunt’, ‘gewoon onwil’, ‘te weinig verstand, wat doe ik eraan’, ‘eigengereid zijn’ enzovoort, borrelden voortdurend op in de gesprekken en brachten de betrokkenen vaak meteen ook in strijdmodus tijdens het interview. Alhoewel het eigen handelen vaak als inefficiënt ‘want het geraakt toch nooit opgelost’ werd benoemd, gaven meerdere gescheiden mannen en vrouwen aan dat pogingen blijven ondernemen om toch tot een constructieve communicatie en afspraken te komen, ‘in het belang van het kind’ was. Sterker nog, standhouden in het conflict en zelfs het conflict laten standhouden, werd gezien als een teken van goed ouderschap. Ook naar ruzie maken als een uitlaatklep van onverdraaglijke gevoelens werd meermaals verwezen.

Moet ik toegeven? Dat is het laatste wat ik zal doen, want dan geef ik de toekomst van de kinderen op.

Ik ga niks proberen recht te trekken, want deze strijd verliezen zou ik ervaren als compleet falen als ouder.

Ik moet toch duidelijk maken dat ik hier niet kan mee leven.

Ik ga dit nooit aanvaarden en dat moet duidelijk zijn. Dit aanvaarden is mezelf verloochenen. Dat kan ik toch niet.

Dat de omgang met elkaar dan niet altijd conform was aan wat maatschappelijk wenselijk is, konden vele gescheiden mannen en vrouwen zien, maar bracht evenmin een kentering teweeg. Ze benoemden zich vaak als slachtoffer, maar ook als dader konden ze zichzelf typeren. In deze context was er een dame die openhartig sprak over een door haar gepleegd feit waarvoor zij niet ontkomen was aan de strafmaat die de maatschappij hiervoor voorziet, maar waarover zij sprak als volgt:

Ik had een conflict en nu heeft het conflict mij. Het is alsof er een hogere macht aan de gang is ... Dat ben ik niet. Ik kan dat zelfs niet als mijn gedrag beschouwen als ik dat nu bekijk. Ik ben nochtans niet gek en heb ze toch nog allemaal op een rijtje.

Doorheen alle interviews konden we vaststellen dat mensen vanuit de beste bedoelingen hardnekkig en dus eindeloos doorzetten om datgene te bereiken waarvan men zelf niet meer scherp kan formuleren wat dat dan precies is. Men wil het anders, maar men is de richting waarin men wil veranderen vaak verloren of men blijft in de wens naar verandering gefocust op iets dat moet veranderen maar niet te veranderen valt, met name de scheiding of vaker nog de ex-partner.

Soms weet ik gewoon niet meer waar het ooit begon, laat staan dat ik een einde kan zien. Wat is nog een goeie oplossing? Ik weet het niet meer.

Dit [de scheiding] had nooit mogen gebeuren, ik zal dit nooit aanvaarden.

Als die nu eens wat zou veranderen, een klein beetje maar, het zou wel marcheren, maar nu ... *Zolang hij niet verandert, zal er nooit iets veranderen voor ons allemaal.*

De verhalen van gescheiden mannen en vrouwen die naar eigen zeggen een hoog-conflictueuze scheiding of vechtscheiding doormaakten alsook de knelpunten die professionals aanhaalden, getuigden quasi allemaal van starre en diepgewortelde patronen die de dysfunctionele communicatie kenmerkten. Deze communicatie kon op geen enkele manier nog omgebogen worden naar een constructieve dialoog, waardoor het ombuigen van emotionele conflicten, rationaliseren, focussen op ieders belangen in plaats van op de eigen agenda en doelgericht handelen met het oog op stappen vooruit zetten om alzo akkoorden te bereiken, mogelijk werd.

De eindeloze communicatie die vaak de verwachting in zich had dat de ex-partner iets moest doen of niet doen, iets moest zeggen of niet zeggen, en veelal in hoog-conflictueuze scheidingen op teleurstelling en bijkomende frustratie uitdraaiden, doen stoppen was de eerste te nemen hindernis richting een beter welzijn voor iedereen. Vanuit die optiek was het inzetten op een interventie die ouders niet samenbrengt, maar integendeel elke ouder apart benadert vanuit het idee van parallel solo-ouderschap waarbij de focus ligt op wat in de eigenlijk mogelijkheden ligt om ouderschap vorm te geven, een logische keuze.

We spreken uitdrukkelijk van parallel solo-ouderschap omdat het perfect mogelijk is om in de aanpak van hoog-conflictueuze scheidingen met één ouder (*solo*) vanuit diens mogelijkheden aan zijn/haar ouder-kindrelatie te werken. Tegelijk willen we in deze aanpak telkens met klem benadrukken dat kinderen via gezagsco-ouderschap – geïnstalleerd door de wet van 1995 – onlosmakelijk verbonden blijven met beide ouders en voor hen die dubbele realiteit van een moeder-kindrelatie én een vader-kindrelatie *parallel* aan elkaar de context blijft, ook na scheiding. In de interviews kwam scherp naar voor dat ouders de andere ouder in zijn/haar juridische positie als ouder vaak niet erkennen of de andere ouder zelfs een lastig element in het verhaal vinden.

Ze zouden beter altijd bij mij en mijn nieuwe partner verblijven, dat zou alles oplossen. Wat brengt hij aan behalve ellende?

We zijn hier goed met ons drie [verwijzend naar zichzelf, kind en nieuwe partner] nu. Dat ze naar haar moeder moet, is eigenlijk gewoon ambetant.

Omdat het wetgevend kader vaak genegeerd of verfoeid wordt door ouders in hun spreken over de andere ouder, willen we het cruciale belang van deze wet over gezagsco-ouderschap expliciteren door parallel solo-ouderschap als terminologie in deze innovatieve aanpak te integreren. Het idee van parallel solo-ouderschap sluit perfect aan bij het al eerder op basis van onderzoek gedefinieerde concept van flexibele én dubbeldynamische kinderen. Hiermee wordt bedoeld dat kinderen voortdurend wisselen tussen de twee aparte gezinscontexten van hun ouders én bij beide ouders ook meewandelen op het relatieparcours dat zich na hun scheiding als partners bij beiden wellicht ontplooit (Pasteels, 2017).

Pijler 2 – Versterken van de ouder-kindrelatie en de ouderidentiteit

Een tweede pijler betreft het versterken van de ouder-kindrelatie en de ouderidentiteit. Zowel professionals als gescheidenen zelf gaven aan dat het idee van falen, het verdriet om het gezin dat niet meer is en nooit meer zal zijn, het gevoel van hulpeloosheid of toch minstens het ervaren van praktische moeilijkheden en beslommeringen bij het leven als alleenstaande ouder of de gedachte van in de steek gelaten te zijn, vaak manifest aanwezig waren in de periode na scheiding. Het bracht gescheidenen vaak in een negatieve spiraal die de stevigheid van het eigen ouderschap onderuit haalde of de eigen ouderidentiteit deed wankelen. Dit bleek voor velen een hardnekkig patroon waaraan moeilijk te ontkomen was. Professionals verwoordden het als volgt:

Voor sommige mensen was het gezin hun voornaamste bestaansreden, ze zijn dat kwijt.

Op het einde van alles blijkt de job dan van ondergeschikt belang te zijn en zitten ze in een leeg huis en ja ... daar zitten ze dan. Alleen. Dat is confronterend.

De doelstelling van het huwelijk is niet gerealiseerd, ze hadden het beter willen doen en dat is mislukt in hun ogen, dat haalt mensen onderuit.

Aan de kant van gescheidenen klonk twijfel over de eigen identiteit vanuit het ouderperspectief, maar ook vanuit een existentieel perspectief.

Hoeveel vader ben je nog als je de kinderen maar twee weekends per maand ziet?

Mijn leven zoals ik dat had, was gewoon van de ene dag op de andere voorbij. Ik leefde voor mijn kinderen. Toen waren ze plots de helft van de tijd niet meer bij mij. [Stilte] Ik weet dat ik mij moet herpakken ... maar het lukt niet. Het is te moeilijk.

Wie ben ik nog? Ik vraag het mij vaak af.

Leef ik nog? Ik voel het niet meer. Ik voel niks meer. Dat is hier allemaal leeg vanbinnen.

Machteloosheid werd vaak als ervaring beschreven omdat men geen vat had op beslissingen van de andere ouder waar men niet kon achterstaan en zo een deel van het leven van het kind anders ingevuld werd dan wat men zelf voor ogen had.

Ge hebt er geen controle over als ze ginder [bij de andere ouder] zijn, maar dat knaagt omdat ge weet dat ze daar niks aantrekken van school en zo. Ik vind dat wel belangrijk maar daar niet; daar laten ze die maar doen.

Gescheidenen die initiatiefnemer waren in de scheidingsbeslissing, uitten ook gevoelens van schuld.

Het is het opblazen van het gewone, vanaf toen is alles anders en niet altijd beter ... en dat is mijn schuld.

Ik kon niet meer. Maar ik ben wel diegene die wegging en alles anders maakte voor [naam kind]. Wat zegt dat over mij? En wat betekent dat voor hen [kinderen]?

Ik dacht dat alles beter zou zijn na de scheiding en ik meer tot mijn recht zou komen in het leven, ook ten opzichte van de dochter. Maar dat is dus niet. Ik moet toegeven als ik er zelf op terugkijk dat het mij niet gelukt is en ik weet dat, ik weet dat elke dag.

Opmerkelijk was dat deze existentiële vragen bij mensen die aangaven een hoog-conflictueuze scheiding door te maken ook nog aanwezig waren zeer lange tijd na de scheiding. Het conflict leek hierbij hand in hand te gaan met vragen die onbeantwoord bleven en onzekerheden over de ouderidentiteit die nog scherper ervaren werden. Specifiek het gebrek aan erkenning als ouder door de andere ouder had een grote impact op gescheiden ouders, wat de stevigheid van de ouderrol aantastte.

Weet jij hoe moeilijk het is om alles hier goed te blijven doen als de andere nooit eens iets goedkeurt, maar mij liever altijd onderuit haalt tegenover [naam kinderen]? Ik blijf dan ook niet rechtstaan.

Wat moet ik doen? Alles wat ik doe is slecht, alles wat ik zeg is verkeerd, zij weet alles beter en ik kan niks. Dat is al vijftien jaar zo.

Ik zie hen [de kinderen] ook maar één weekend op twee weken, want meer wil hij niet en de rechter heeft hem gelijk gegeven. Hoeveel kansen krijg ik dan nog om echt moeder te zijn?

Tegelijk spraken vele gescheiden ouders – en niet in het minst net zij die sterk gewag maakten van een gebrek aan erkenning door de andere ouder voor het eigen ouderschap – oordelend en veroordelend over de andere ouder.

Zij is geen moeder zoals ge een moeder moet zijn en ze zal dat nooit zijn, want ze is met andere dingen bezig, koffietjes drinken en er goed uitzien.

Hij heeft gewoon geen besef van kinderen opvoeden, dat ontgaat hem volledig wat dat betekent en wat ge daar moet voor doen om er iets van te maken, hij heeft een eigen zaak en dat is belangrijker.

Naast gebrek aan erkenning door de andere ouder was ook de waardering van de kinderen zelf voor hun inzet als ouder of hoe kinderen het vader- of moederschap percipieerden volgens de ouders zelf, voor veel ouders in hoog-conflictscheidingen een heikel punt. In heel wat interviews kwam tot uiting dat ouders wilden dat hun kinderen deze behoefte aan erkenning als ouder vervullen. Sommige ouders leken quasi permanent te verlangen naar een positieve beoordeling van het eigen ouderschap door de kinderen zelf, wat met het oog op het ontwikkelen van een gezonde ouderidentiteit en een gezonde ouder-kindrelatie op termijn nefast is.

Zij zien mij niet meer als mama. Ze zeggen dat ook. Jij bent ons mama niet meer. Ja, ik ben dood vanbinnen. Daarom.

Ze [kinderen] waren hier dit weekend en de jongste zei: 'Papa, ik ben zo blij om u terug te zien als wanneer we [naam hond]', dat is onze hond, 'gingen ophalen na de vakantie bij mémé'. Ja ... ik ben dus zoveel als de hond. Ja ... ze ziet die hond wel graag ... maar toch ... Ge wilt toch vader zijn en geen hond. [lange stilte] Misschien bedoelt ze het wel goed. Ik ben soms te sentimenteel.

Belangrijk om te vermelden is dat in alle interviews waarin ouders hun verhaal deelden, hun diepste verlangen het geluk van het eigen kind betrof en dat geen enkele ouder op het einde van het verhaal iets anders voor ogen had dan een goede ouder zijn en een gelukkig kind zien opgroeien. Het streven naar geluk voor het kind was ook de drijfveer om de strijd die al jaren gaande was, te continueren. De angst die ouders hebben dat kinderen de situatie die gaande is niet meer volhouden en uit het leven stappen, werd meermaals uitgesproken tijdens de interviews. Telkens waren respon-

denten hierbij overmand door emoties en toonden ze zich in wat wellicht hun meest kwetsbare zelf is, namelijk hun ouderrol.

Zij [dochter] is de enige die telt. [stilte] Ja dat is zo, zij alleen is wat telt.

Ik leef met die angst he. Krassen. Ze verminkt zichzelf. En ik weet niet wat eraan te doen. Ik ben er zo bang als een wezel voor dat het misloopt.

Anderzijds waren er de verhalen van gescheidenen die op een neutrale of positieve manier omgingen met de ex-partner. Zij zetten uitdrukkelijk in de verf dat het zien en blijven zien van het belang van de andere ouder voor het kind cruciaal is. Dit bevestigt dat het versterken van de ouder-kindrelatie alleen maar op een solide wijze kan gebeuren als negatieve uitlatingen over de andere ouder achterwege kunnen blijven. Men dreigt namelijk het vertrouwen van het kind in beide ouders te ondergraven en bij uitbreiding de eigen ouder-kindrelatie, wanneer men de andere ouder-kindrelatie die het kind ervaart, voortdurend als negatief bestempelt. De notie 'parallel' in parallel ouderschap verwijst voor ons precies naar de inbreng van de andere ouder in de opvoeding van de kinderen en meer nog om dit als een onuitwisbare context te beschouwen waarin de eigen ouder-kindrelatie vorm krijgt. Het anders zijn van de andere ouder accepteren is essentieel om het kind uit de loyauteitsconflicten te halen en zo de relaties van het kind met elke ouder te verstevigen.

Het doorbreken van negatieve strijdspiralen die de stevigheid van het eigen ouderschap onderuit halen of het zelfbeeld als ouder doet wankelen, is cruciaal. De ouderidentiteit en de ouder-kindrelatie versterken is dan ook de tweede pijler in de aanpak van hoog-conflictueuze scheidingen. Deze pijler komt tegemoet aan het diepste verlangen van ouders om volwaardig ouder te zijn en een stevige basis te vormen voor hun kind zodat het zich kan ontwikkelen tot een bekwaam en veerkrachtig persoon die in staat is om op te komen voor zichzelf.

Pijler 3 – Kinderen als volwaardige actor betrekken bij de interventie

Onderzoek toonde aan dat het belangrijk is niet *over* maar *met* kinderen te spreken en te luisteren naar wat zij nodig hebben (o.a. Buysse, 2007; Cottyn, 2013; Kelly & Emery, 2007; Renders & De Meyer, 2008), uiteraard indachtig de valkuilen van spreken met kinderen in echtscheidingssituaties (o.a. Korevaar, 2013). Kinderen als volwaardige actor betrekken in de aanpak van een hoog-conflictueuze scheiding is in lijn met de literatuur die kinderen beschouwt als *active agents* (Frankel, 2007; Hedegaard & Fler, 2009; Munn, 2010).

In ons onderzoek werd de rol van kinderen in een situatie van hoog-conflict na scheiding door quasi alle professionals belicht door te stellen dat kinderen ‘slachtoffers zijn die vaak gedwongen worden om te kiezen tussen beide ouders’, dat ze ‘de speelbal zijn van ouders die vechten’, dat ze ‘diep in het conflict vastzitten’, dat ze ‘continu ervaren dat hun belangen ondergeschikt zijn aan de agenda’s van ouders met alle gevolgen van dien voor hun zelfbeeld’, dat kinderen ‘beschermd moeten worden’ tegen ouders die voor hun kinderen ‘het eigen aandeel niet meer zien’ of ‘die regels boven voorkeuren’ plaatsen of ‘vasthouden aan hét principe’ en hierdoor ‘niet flexibel zijn’. Dat kinderen ‘hun mening gehoord moet worden door deskundigen’, dat kinderen ‘veerkrachtig zijn maar die veerkracht niet overschat mag worden’. Ook loyaliteit naar beide ouders die kinderen kenmerkt en in hoog-conflictscheidingen in moeilijkheden brengt, werd door heel wat professionals aangehaald.

We kennen allemaal dat beeld van dat kind in spreidstand over een rivier, die almaar breder wordt. Ofwel komt er een brug, ofwel valt het kind in het water. Veel kinderen met vechtscheidende ouders vallen in het water en verdrinken. En al onze inspanningen ten spijt om voor die kinderen iets te betekenen, we redden ze niet. Daar moeten we als professionals, maar ook als maatschappij bij stilstaan, vind ik.

Opvallend was dat professionals een hoog-conflictueuze scheiding quasi altijd definieerden vanuit het kindperspectief. Een hoog-conflictueuze schei-

ding was in die zin veelal een scheiding die het welzijn van kinderen op de helling zette. Ouders daarentegen die naar eigen zeggen een hoog-conflictueuze scheiding meemaakten of meegemaakt hadden en benoemden waarom zij hun scheiding zo ervaarden of ervaren hadden, verwezen veel minder naar 'het leed dat ouders hun kinderen aandoen door jarenlang te strijden' zoals een professional het benoemde, maar verwezen veelal naar het kind dat 'de inzet' werd in de strijd die eindeloos lang – vooral door de andere ouder –gecontinueerd werd.

Dan is ze [ex-partner] gewoon niet thuis als ik de kinderen ga ophalen. Zij weet dat ze mij daarmee kan raken.

Hij probeert mij in een slecht daglicht te stellen bij hen. Hij weet dat hij geen invloed meer op mij heeft, maar dan probeert hij het via hen [de kinderen].

Alhoewel ouders het kindperspectief niet vaak hanteerden om hun hoog-conflictueuze scheiding te beschrijven, stond het kind wel quasi altijd in het middelpunt van hun verhaal. De inzet en de goeie intenties van ouders voor hun kinderen waren een rode draad doorheen alle interviews met gescheiden ouders. De resultaten van hun handelen weerspiegelden echter niet altijd hun goede intenties voor de kinderen. Verhalen konden ingedeeld worden in twee grote categorieën. Enerzijds waren er de verhalen waarbij men ondanks goede bedoelingen in het verleden en/of het heden de ouder-kindrelatie verwaterd zag, de eigen ouderidentiteit als vervaagd of de goeie band met de kinderen als afwezig percipieerde. Een andere categorie van verhalen betrof die situaties waarin men de eigen ouder-kindrelatie als zeer positief omschreef. Het merendeel van de geïnterviewden die aangaven een hoog-conflictueuze scheiding door te maken, meenden dat de band met het kind zoals zij die ervaarden 'heel positief was' en ze quasi 'vrienden waren van elkaar', maar toch 'streng genoeg want ik moet ze ook opvoeden'. Verder kon 'alles gezegd worden' door het kind tegen de ouder. Ook omgekeerd vonden heel wat ouders het belangrijk veel te delen met het kind waardoor 'ze alles wisten van elkaar dat moest geweten zijn' en ze 'elkaar door dik en dun steunden, want we zijn maar met twee, dan is dat nodig'. Ook 'veel hulp' ontvangen van de kinderen en 'brave kin-

deren, nooit moeilijk, alleen de gewone streken van kinderen, maar niks ongewoons', waren in de beleving van de ouders uitingen van hoe sterk de ouder-kindrelatie was.

Tegelijk met de positieve ervaringen in de eigen ouder-kindrelatie, kwam meermaals teleurstelling ter sprake, soms oplopend naar boosheid, omdat moeilijkheden zich wel vaak voordeden bij de andere ouder. Hiervan was men op de hoogte via bijvoorbeeld de school die aangaf dat er in de tijd dat het kind bij de andere ouder verbleef, allerlei zaken niet in orde waren en er onvoldoende opvolging was. Ook mensen uit de buurt, vrienden die nog contact hadden met de andere ouder, schoonfamilie waarmee men nog sprak en relevante derden die op een of andere manier zicht hadden op de opvoedingssituatie bij de andere ouder, waren een bron van informatie. Maar meer nog dan derden bleken vooral kinderen zelf boodschappers te zijn over wat misliep bij de andere ouder.

Ze komen dat dan vertellen, dat er geen eten was.

'Met het schoolwerk wordt daar niet geholpen', zegt ze [kind].

Ze zegt vaak: 'Ik tel daar niet, het zijn altijd de kleintjes die belangrijk zijn.'

De discrepantie gepercipieerd tussen de eigen omgang met het kind die men als probleemloos en zelfs als zeer positief beoordeelde en de omgang die men meende te kennen tussen het kind en de andere ouder en als zeer negatief of minstens moeilijk of niet betrokken bestempelde, maakte dat de perceptie van ouders over de andere ouder minstens niet rooskleuriger werd en helaas ook leidde tot het benoemen van allerlei dysfuncties aan de kant van de andere ouder.

Ik weet nu ... Hij is een narcist. Ik las daarover op internet. Ik herken alles. Echt alles.

Zij heeft altijd mood swings. Ze kan op één seconde ontploffen. Dat is een ziekte.

In de interviews werd duidelijk dat dergelijke beelden over de andere ouder als vijand of als incapabele opvoeder ingang vonden in het discours tussen ouder en kind.

Ik waarschuw haar [dochter] vaak voor wat ik zie bij hem. Zij moet zo egoïstisch niet worden, daar komt ze nergens mee.

Ik leg dan uit dat ze [moeder] ziek is. Psychisch. Depressief ofzo. Of burn-out. Wat zeggen ze daar allemaal tegen tegenwoordig. Ze kan de opvoeding niet aan terwijl dat ze [de kinderen] bij mij toch nooit moeilijk zijn.

In het bijzonder de dyadische interviews van ouders in of na een hoog-conflictueuze scheiding brachten een dynamiek aan de oppervlakte waarbij beide ouders de eigen relatie met het kind omschreven als zeer positief en probleemloos en tegelijk de dynamiek in het gezin van de andere ouder als problematisch beoordeelden. Meer dan eens refereerden ze hierbij naar wat het kind tegen hen over de andere ouder verteld had. Opvallend hierbij was dat beide ouders allebei even overtuigd waren van de positieve kant van hun verhaal versus de negatieve kant bij de andere ouder en dat die verhalen wederzijds op geen enkele manier leken te sporen met elkaar. Twee ouderparen hadden deze dynamiek zelf ontdekt via mensen in het netwerk die in beide ouderlijke milieus kwamen. De ouders die deze vaststelling deden en nadien tijdens het interview hierover vertelden, begrepen echter de achterliggende drijfveer niet.

De juffrouw van de school zei dat dan. Dat zij iets anders zegt als ze bij mij is dan bij de papa, maar dat het allebei voor haar wel waar is. (...) Als ik de leerkracht hoorde ... het was alsof het ging over een ander kind ... maar liegen zal de leerkracht toch niet doen hé ... Waarom zou ze?

Ja, ik kwam dan tot de ontluisterende vaststelling dat ze eigenlijk hier mijn verhaal vertelt en ginder zijn verhaal. Altijd dus wat meest past. Zij [dochter] is precies twee kinderen in één als ik het nu zo bekijk ... Ik vraag me dan af hoe dat komt ... en dat weet ik niet.

Onderliggend aan de verschillende kijk van ouders op de dynamieken in het eigen gezin en dat van de andere ouder, zien we een discrepantie in wat kinderen vertellen of hoe ze iets vertellen aan beide ouders. Dat dubbele boodschappen van kinderen vaak voortkomen uit zorg voor beide ouders, werd door geen enkele ouder op die manier verwoord, alhoewel heel wat ouders – en bij dyadische interviews meermaals allebei de ouders – wel getuigden van zorgend gedrag door hun kinderen naar hem/haar als ouder.

Een interpretatie van ouders voor dergelijke dubbele boodschappen van kinderen, die wel expliciet naar voor kwam doorheen de interviews, was dat kinderen bang waren om met de andere ouder te spreken over hun moeilijkheden of hinder daar. Of omdat de kinderen pogingen hiertoe ondernomen hadden die niks uitgehaald hadden of op verwijten uitgedraaid waren, waardoor ze het tegen de ouder vertelde waar de situatie zich niet voordeed. Dit werd aangehaald in interviews waarbij gescheiden ouders dan onder andere verwezen naar situaties waarbij de andere ouder fysieke of verbale agressie vertoond zou hebben, al dan niet gecombineerd met middelenmisbruik. Ook de context van nieuwsamengestelde gezinnen waarbij de ouder met de nieuwe partner kinderen had en het kind zich dan een vijfde wiel aan de wagen voelde, kwam meermaals ter sprake bij ouders in hoog-conflictueuze scheidingen. Ouders gaven aan dat kinderen dat gevoel hadden aangekaart bij de andere ouder die herpartnerd was, maar dat de kinderen naar hun zeggen dan vooral gestoten waren op een reactie als waren ze ‘ondankbaar’ en ‘egoïstisch’ want ‘niet meer zagen wat de ouder wel nog deed voor hem/haar’ of ‘de aandacht van de ouder niet wilden delen met de kinderen in het nieuwe gezin’.

De interviews gaven hier en daar scherp aan dat kinderen onbewust door goedbedoeld gedrag en met de intentie goed zorg te dragen voor hun ouders, conflictescalerend zijn. In hun poging om ouders, die vaak zeer langdurig een moeilijke periode doormaken en hiervan last ondervinden, te steunen of vooral geen extra last te zijn, vindt er een dynamiek plaats waarvoor de kinderen gaan zorgen voor de ouders en pogingen staken om eigen noden kenbaar te maken. Hierdoor plaatsen kinderen hun eigen belangen automatisch op de achtergrond. Op die manier geraken de conflictmechanismen nog dieper ingebed. Immers, ouders kunnen niet meer weten wat

kinderen écht bedoelen, willen of nodig hebben, want de communicatie van kind naar ouder is vervormd of vervaagd. Wat moet gezegd worden door kinderen om eigen noden duidelijk te maken, vervangen ze door wat meest gepast is om te zeggen of zeggen ze hierdoor niet meer.

Nee, ginder [bij de andere ouder] vertelt die niks. Dat komt daar toch nooit aan.

Inspirerend om uit deze impasse te geraken was de visie van een aantal professionals die door een van hen kernachtig werd samengevat als ‘kinderen zijn van zichzelf’. Daarmee werd bedoeld dat kinderen de ruimte moeten krijgen om ‘zelf en écht bij zichzelf te mogen voelen wat ze nodig hebben’ en dit op een gepaste manier moeten kunnen duidelijk maken aan beide ouders. In deze visie stipte men de noodzaak aan om kinderen ten opzichte van beide ouders een duidelijke stem te geven en om ze als het ware meer weerbaar te maken ten opzichte van conflictmechanismen die hun stem vervormen of doen vervagen waardoor ze ongewild bijdragen aan het conflict.

Vaak kwam de zorg bovendrijven in gesprekken met professionals of dit wel verwacht mag worden van kinderen. De vraag rees of een actieve rol opnemen in de aanpak van conflict niet net was wat totaal onmogelijk was en waarvoor kinderen ‘beschermd moesten worden’ in plaats van ze erover ‘aan te spreken’. ‘Moeten we kinderen in het conflict halen? Moeten we ze er net niet tegen beschermen?’ Op de open vraag wat het alternatief zou kunnen zijn als professionals beslissen het kind uit de interventie weg te houden en dus van het conflict waarmee ze in het dagelijkse leven dag in dag uit wel te maken krijgen, bleven suggesties veelal uit.

Het vertroebelde zicht waar veel ouders bewijs van leverden tijdens de interviews en dat voortvloeit uit het feit dat kinderen de strijd onbewust voeding geven door – uit zorg – ouders naar de mond te praten en hen niet te belasten met eigen moeilijkheden, versterkte de idee dat interventies die zich louter op ouders richten wellicht ontoereikend zijn. Kinderen betrekken bij interventies en rechtstreeks aan hén toelichten aan welke mechanismen ze zijn blootgesteld en hoe dat hun gedrag en ook dat van

anderen bepaalt, kan ook voor hen verhelderend en ontschuldigend werken. Doel hiervan is om enerzijds zowel ouders als kinderen alert te maken voor strijdpatronen en hen te helpen reflecteren over het eigen handelen zodat ze bewustere keuzes kunnen maken voor meer welzijn voor iedereen en anderzijds om het kind en de ouder erkenning te geven voor de extra last die dubbele boodschappen en kameleongedrag voor kinderen en ouders oplevert.

Kinderen via informatie op hun maat zicht geven op conflictmechanismen die voor hen herkenbaar zijn, leek op basis van wat we vernamen via de interviews van ouders betrokken in een conflictscheiding, essentieel om kinderen te steunen in leren opkomen voor zichzelf. Ze hierin versterken waardoor ze het conflict niet lijdzaam moeten ondergaan en hen actief mee laten bouwen aan een andere omgang met beide ouders, lijkt naar aanleiding van de valkuilen die we konden observeren via de interviews een onderbouwde keuze.

Pijler 4 – Netwerk inschakelen ter ondersteuning en ‘hooligans’ transformeren tot ‘supporters’

Een vierde pijler focust op het ruime netwerk van relevante derden die van ver of dichtbij weet hebben van de scheiding en deze beïnvloeden. Eigen kwantitatief onderzoek toonde aan dat wanneer een ex-partner support vindt voor de eigen perceptie op de scheiding bij familie en vrienden het conflict intenser is en langer blijft duren. Wanneer een ex-partner aangeeft dat de eigen familie zijn/haar mening eerder niet steunde, is er vaker sprake van een conflictloze scheiding (Pasteels, 2019). Ook in literatuur werd het belang van het netwerk bij scheiding al bestudeerd (o.a. Beckers, 2016; Van Gasse & Mortelmans, 2018).

Heel wat professionals, niet in het minst bemiddelaars, kaartten de invloed van het informele netwerk aan als verklaring van het niet-bereiken van een stabiel ouderschap na scheiding. Deze invloed manifesteert zich op de korte, maar ook op de middellange of lange termijn. Zo stellen professionals vast dat men tot gedeelde afspraken kan komen met beide ouders, maar dat het netwerk van familie en vrienden vaak een andere per-

ceptie beargumenteert waardoor ouders in een volgende sessie of in een snelle communicatie volgend op de gevoerde sessie, vaak al terugkomen op gezette stappen. Maar ook op de langere termijn spelen figuren uit het informele netwerk een rol, wanneer bijvoorbeeld door herpartnering of kinderen krijgen met een nieuwe partner nieuwe dynamieken ontstaan in gezinssystemen van ouders waardoor men wenst terug te komen op eerder gemaakte afspraken.

Soms lijkt het wel de processie van Echternach. Je denkt, ja we zijn er en volgende keer ben je terug bij af.

Afspraken herzien is normaal en eigenlijk doen wij er goed aan om evaluatiemomenten sowieso in te calculeren. Het leven gaat door, niks blijft ooit hetzelfde. Dus verandering is een deel van stabiliteit.

Ouders die een scheiding doormaakten, vertellen ook heel vaak en heel uitgebreid over de sterke invloed die nieuwe partners, familie, vrienden en kennissen hebben op het scheidingsverloop. Hierin kunnen verschillende verhalen van elkaar onderscheiden worden. Er zijn gescheidenen die de steun van specifieke mensen uit hun netwerk als zeer helpend ervaren, al dan niet omdat de conflictscheiding ‘zwaar om dragen’ is. De steun die men dan ondervindt, praktisch maar zeker ook emotioneel, houdt hen staande in moeilijke tijden en dit soms gedurende jaren en jaren. Mensen zijn niet geneigd om bij deze steun vragen te stellen naar de ruimere impact ervan, vaak omdat het zo goed uitkomt en het alternatief minder gunstig is.

Zonder mijn ouders was ik er niet meer geweest. Dan was ik er al lang uitgestapt. Zij springen in als het nodig is, want soms kan ik niet meer. Echt niet meer.

Ik praat met mijn beste vriend over mijn scheiding. Hij is ook gescheiden. We klagen wat tegen elkaar en dan drinken we een pintje. We leven nog en zien onze kinderen. Dat is het voornaamste zeggen we dan, want soms hoort ge nog ander verhalen, da's pas echt miserie.

Ik heb nu een nieuwe vriendin, die is dan zogezegd de stiefmoeder, maar eigenlijk is die ook de moeder. Ik zeg dat ook zo tegen de kinderen en die weten dat wel. Die gaat ook naar het oudercontact. Da's af en toe wel vuurwerk als ze daar dan mijn ex tegenkomt. Maar ze hebben nu eigenlijk twee moeders en ik ben dan vader. Ik vind dat goed zo. De kinderen kunnen maar van zoveel mogelijk mensen leren hé.

Anderen zien vooral een veelheid aan meningen als een meerwaarde.

Ik spreek over mijn scheiding met meerdere mensen. Met de familie, maar ook met mijn collega's. Iedereen heeft zijn gedacht. En ook al veel meegemaakt sommigen. Ik vind dat belangrijk, want soms ziet ge zelf door het bos de bomen niet meer en dan is het goed van eens wat mensen hun gedacht te horen.

Een derde type verhalen van ouders gaat over relevante derden die naar hun aanvoelen een te sterke en daardoor negatieve invloed hebben. Eén vader sprak over een 'vechtscheiding met zijn moeder' omdat de conflicten over zijn scheiding zich eerder tussen hem en zijn moeder afspeelden dan met zijn ex-partner. Hij beschreef daarna, net als vele andere geïnterviewden, alle tegenkanten die er kunnen zijn doordat mensen, dichtbij of verder in het netwerk een mening hebben over wat er gaande is die niet strookt met de mening van de ouder zelf.

In de interviews werd duidelijk dat men vaak een andere mening overnam en dit omdat de aanbrengrer van deze mening 'toch wel kennis van zaken' had of men er gewoon respect voor had want 'ja het is mijne pa wel hé die dat zegt' of nog 'er niet onderuit kon' om die te volgen, want 'in onze familie is dat gewoon zo'. Zonder het te beseffen geeft de ouder hiermee geheel of gedeeltelijk zijn ouderlijke positie af. Er werd in de interviews minder verhaald over kiezen om het contact te verbreken omdat de goedbedoelde steun niet als helpend ervaren werd of volharden om de touwtjes van het ouderschap zelf in handen te houden bij een netwerk dat andere meningen bleef opwerpen.

De invloed van het netwerk werd nog globaler geformuleerd in een vierde type van verhalen waarin men de ruimere maatschappij als klankbord of toetssteen aanhaalde.

Als ge geen koppel meer zijt, maar er alleen voor staat met kinderen, weet iedereen het beter. De maatschappij is niet voorzien op alleenstaande ouders. Ge ziet dat op tv en ge leest daarover in de gazet, maar dat is nog altijd niet normaal.

Verhalen over hulpverlening en helpende professionals die we als het formele deel van het netwerk van gescheiden mensen beschouwen, passeerden eveneens in geuren en kleuren de revue. Quasi alle beroepsgroepen die zich bezighouden met scheidingssituaties werden wel eens vermeld, in positieve bewoordingen, maar meermaals werd er ook negatief gesproken over professionals. Positief was men uiteraard als de impasse die een hoog-conflictueuze scheiding vaak kenmerkt, doorbroken was en men opnieuw verder kon. Opvallend was wel dat men bij een positieve afloop het aandeel van de professional zeker erkende, maar ook het eigen aandeel en ook vaak dat van de andere ouder benoemde als sleutel tot succes.

Zij [huisarts] en zij alleen heeft mij terug op een goed spoor gebracht.

De vragen die ons daar [in relatietherapie] gesteld werden, waren confronterend. Maar nodig. Ja nodig. Heel hard nodig. Soms moet ge nadenken over uzelf ook hé en wat ge nu als ouders eigenlijk nog wilt voor de kinderen.

Finaal heeft zij [professional] ons doen inzien dat we fout bezig waren. Hoe we het dan wel moesten doen hebben we zelf moeten uitzoeken. Da's logisch. Zij kent ons leven eigenlijk niet. Maar da's wel hard werken. Maar we hebben het gekund. Daar ben ik blij om. Omwille van [naam kind]. Zij was het enige doel.

Andere positieve evaluaties van hulpverlening in brede zin van het woord kwamen er wanneer de professional een uitkomst had weten door te duwen waardoor de tegenpartij een toegeving had moeten doen. Ook sprak

men positief over hulpverlening wanneer de professional bevestigde dat het conflict 'onmenselijk' was en men zelf de 'menselijke partij' was in het verhaal en er zo een gevoel was van 'wij samen tegen de tegenpartij'. Legitimatie van de eigen eisen aan de tegenpartij, legitimatie van het conflict op zich en ook het aangaan van coalities en allianties die frontvorming versterkten, werden door gescheidenen meermaals positief beoordeeld. Bijna nooit konden betrokkenen zien dat dergelijke 'helpende' professionals in essentie meestal niet helpend zijn en het conflict kunnen doen escaleren. Dat effect beschreven de ouders vaak, maar zonder de associatie te maken van het ene met het andere.

Negatieve uitlatingen over professionals waren er wanneer men er niet in geslaagd was het verhoopte resultaat te bereiken, wat dat dan ook mocht zijn, en men hierdoor veel tijd en geld 'verkwanseld' zag wat tot veel frustratie leidde. Ook het feit dat professionals actieve medewerking verwachten en herstel niet vanzelf gaat zonder eigen inzet, werd soms als negatief beschouwd.

De enigen die daar beter van worden, zijn die advocaten. Wij niet. Wij worden alleen armer.

Ik ga al tien jaar naar de therapeut. Zou die al niet meer van mij geleerd hebben dan ik van hem? Ik denk dat soms.

Rechters ... Ja ... die doen hun best. Maar als ik zo traag zou werken bij mijn baas moest ik mijn best niet meer komen doen morgen.

Ge krijgt dan vragen mee en ge moet die antwoorden opschrijven. Moet ik daarvoor betalen dacht ik toen. Ik weet wat de antwoorden zijn en ik had niet de indruk dat zij er iets mee deed. Waarom gingen wij daar? Ik weet het nog altijd niet. Zij moet toch antwoorden geven. Ik niet. Als ik het wist, zaten we er niet.

Uit alle interviews werd duidelijk dat mensen uit het informele en formele netwerk enerzijds steunend kunnen zijn en zo de situatie meer leefbaar houden voor betrokkenen verwikkeld in het kluwen van een

hoog-conflictueuze scheiding. Ze kunnen een breder vizier aanreiken, een klankbord zijn, weerwoord bieden, tunnelvisies opentrekken. Ze kunnen ook felle reacties absorberen, de welgekende actie-reactiedynamiek vertragen of misschien zelfs doorbreken en mee de onvervulde noden van de ouder die vaak aanleiding geven tot opflakkering van de strijd helpen inlossen. Ook in het ondersteunen van kinderen en de ruimte bewaken die zij nodig hebben om eigen noden te herkennen bij zichzelf en die daarna te delen met ouders, kunnen netwerkfiguren een cruciale rol spelen.

Maar zeer vaak kwam tot uiting dat relevante derden, zowel uit het informele als formele netwerk, met goedbedoelde acties en handelingen ook olie op het vuur gooien en de strijd tussen ex-partners eerder aanwakkeren dan temperen.

De grootste valkuil is dat men deze inbreng eveneens als steunend en helpend ervaart en men zich in essentie laat omringen door een club van hooligans die vaak altijd paraat zijn, heel fanatiek in helpen zijn, maar helaas niet het gewenste effect realiseren, ook al bedoelt men dat zeer oprecht wel te doen.

Om die reden is het van cruciaal belang om netwerkfiguren te betrekken bij de aanpak van hoog-conflict en hooligans te transformeren tot supporters of als dit niet kan (tijdelijk) uit de supportersgroep te verwijderen. Het netwerk betrekken en hen leren hoe ze steun kunnen bieden voor het ouderschap in plaats van voor het ex-partnerschap is de vierde pijler in deze innovatieve aanpak.

Pijler 5 – Reflectie via psycho-educatie op gang brengen bij ouders én kinderen én hun netwerk

Doorheen alle interviews werd vooral duidelijk dat ouders verstrikt in een scheidingsconflict vaak onwetend zijn over de onderliggende conflictmechanismen. Zij geven vooral uiting aan een mix van onaangename emoties en ondermijnende gedachten van schuldig en verdrietig, over machteloos tot benadeeld en boos, maar ook van opgelucht over zelfzeker naar strijd-

vaardig. Ook werd duidelijk dat alle betrokkenen, zowel ouders, kinderen als het informele netwerk en professionals, verweven zijn met elkaar in een groter verhaal en conflictmechanismen impact uitoefenen op iedereen via al die relaties.

Het onbegrip over wat hen overkomt, het managen van de eigen lasten en daarenboven het verzeild geraakt zijn in een hoog-conflictueuze scheiding vertroebelen het zicht van mensen. In de interviews gaven mensen meermaals aan dat het ‘niet te geloven is dat het zover is kunnen komen’, dat het ‘het laatste is’ wat ze willen en ‘toch gebeurt het en kan precies niemand dat stoppen’. Sommigen verwezen hierbij naar eerder iets externs van buitenaf dat hen overkwam, anderen bleven de ex-partner of diens netwerk als zwarte piet zien en/of waren ook zeer kritisch naar zichzelf toe, maar iedereen gaf te kennen nood te hebben aan een ander elan om de toekomst te kleuren.

Psycho-educatie voor ex-partners, kinderen en het netwerk van relevante derden kan hierin verschil maken, want het kan heel wat baten opleveren. Ten eerste leert informatie over conflictdynamieken dat dwingende patronen aan de basis liggen van wat betrokkene overkomen is of nog steeds overkomt. Vervolgens creëert deze informatie ruimte tussen de betrokkene en het conflict en wordt conflict hierdoor geëxternaliseerd. Informatie maakt ten derde individuen bewust van de impact van achterliggende conflictdynamieken op het eigen gedrag waardoor men het eigen aandeel kan zien zonder schuld te ervaren of aan eigenwaarde in te leveren. Ook kan psycho-educatie betrokkenen inspireren over wat hen wel of niet te doen staat, in welke valkuilen men voorheen misschien herhaaldelijk getrapt is en wat de weg is om deze in de toekomst te ontwijken, kortom in wat in hun mogelijkheden ligt om de strijd niet groter te maken en misschien een beetje kleiner. Het belang van elke actor in het verhaal wordt duidelijk via psycho-educatie, waardoor men elkaar kan steunen op een manier dat conflict niet aanwakkert.

Eerste onderzoeksresultaten naar aanleiding van observaties van hulpverleningstrajecten geven aan dat al vanaf de eerste sessie waarbij de psy-

cho-educatie gegeven wordt deze als informatief geëvalueerd wordt, en mensen aanzet om na te denken en hun handelen onder de loep te nemen.

Wel ... echt ... mijn ogen gaan open. Ik ben op een uur tijd slimmer geworden ... over hoe ik het moet aanpakken ... over hoe ik het ga aanpakken.

Ik zie heel veel aanknopingspunten met wat hier verteld is. Ik vind het wel heftig.

Ik heb heel veel herkend. Maar bij ons is deze [wijst naar figuur van ex-partner op tekening] een stapje hoger, dat is haar vader die zo doet, zij niet.

Ik heb dingen gehoord waar ik nog nooit bij heb stilgestaan, maar waar wel over na te denken valt of dat voor mij ook geldt. [stilte] Ik denk dat ik inderdaad wel blinde vlekken heb als ik dit zo zie hoe jullie daar naar kijken.

Deze eerste reacties versterken de idee dat mensen onwetend zijn en werkelijk vastgelopen in patronen die meer van hetzelfde opleveren en daardoor nooit een uitweg bieden uit de impasse. De finale doelstelling van psycho-educatie is dat ouders, kinderen en relevante derden uit het informele en formele netwerk geprikkeld worden om bij te dragen aan meer welzijn en zo aan meer gezondheid voor alle betrokkenen. De tools die via psycho-educatie worden aangereikt, kunnen door alle deelnemers worden aangewend om signalen van strijd te detecteren en alternatieven te vinden om ouders en kinderen te steunen zonder de strijd te voeden. Het brengt een leerproces op gang dat mensen in staat stelt te evolueren van 'reageren' naar 'reflecteren'. Het helpt ouders om niet langer afhankelijk te zijn van juridische systemen en hulpverleners om hun ouderschap vorm te geven en hun kinderen gezond te laten opgroeien.

In deze optiek heeft psycho-educatie op meerdere fronten een rol te spelen. Niet alleen binnen een aanpak van hoog-conflictueuze scheidingen, maar ook preventief onder de vorm van informatiesessies voor mensen die recent in scheiding zijn of een scheiding overwegen, kunnen ze een rol spelen. Ook professionals die in de werkcontext omgaan met ouders

en kinderen betrokken in een hoog-conflictueuze scheiding, zoals bijvoorbeeld leerkrachten, werkgevers of huisartsen, hebben baat bij inzichten over conflictmechanismes die zich afspelen in en rond kinderen en hun families. Om die reden wordt deze vijfde pijler niet alleen binnen deze innovatieve aanpak van hoog-conflictueuze scheidingen uitgewerkt, maar zal er ook een versie in het kader van preventie aangereikt worden.

Tot slot

Meerdere jaren van wetenschappelijk onderzoek tonen duidelijk aan dat de grootste gemene deler van pijnpunten bij hoog-conflictueuze scheidingen te begrijpen valt vanuit een visie met vijf pijlers, en dat een aanpak dan ook bij voorkeur hierop gestoeld wordt. Deze vijf pijlers zijn (i) de interventie richten op één ouder en parallel solo-ouderschap nastreven; (ii) het versterken van de ouder-kindrelatie en de ouderidentiteit; (iii) kinderen als volwaardige partner in de interventie betrekken; (iv) het netwerk inschakelen en 'hooligans' transformeren naar 'supporters' en (v) reflectie via psycho-educatie op gang brengen bij ouders én kinderen én hun netwerk.

Een volgende stap in het wetenschappelijk onderzoek betreft twee fasen. Ten eerste zullen we de effectiviteit van deze nieuwe aanpak verder onderzoeken door uitkomsten van hulpverleningstrajecten in kaart te brengen. Hiervoor startten al twee onderzoeken uitgevoerd door PXL Social Work Research in de schoot van Agentschap Opgroeien Regio Antwerpen. Bijkomend voordeel hiervan is dat kinderen rechtstreeks in beeld komen voor onderzoek wat tot op heden via de interviews van gescheidenen en professionals alleen onrechtstreeks het geval was en dus een grote meerwaarde betekent voor het begrijpen van het kindperspectief. Ten tweede beogen we verbreding wat de setting betreft. Initiatieven tot samenwerking om deze aanpak te toetsen werden al genomen met de geestelijke gezondheidszorg, de residentiële jeugdhulpverlening en een privaat initiatief, maar zijn door de actuele situatie naar aanleiding van de Covid-19-pandemie on hold gezet.

Tegelijk wordt er ingezet om deze aanpak in Vlaanderen breed toegankelijk te maken in de meest gepaste setting, hierbij rekening houdend met de resultaten die het wetenschappelijk onderzoek oplevert en de mogelijkheden en beperkingen van de verschillende sectoren in het hulpverleningslandschap. Een bijkomende piste is de verbinding met de juridische wereld. Net zoals bemiddeling een waardevol en noodzakelijk traject is voor geschillen tussen ex-partners, is deze innovatieve aanpak bij hoog-conflictueuze scheidingen een traject dat in het vizier moet komen van familie-rechters.

Deze aanpak heeft ongetwijfeld zijn sterktes, maar is uiteraard beperkt tot de reikwijdte die het maar ambieert te hebben. Deze aanpak focust bijvoorbeeld niet op veiligheid. Een combinatie met andere interventies kan een mogelijkheid zijn, maar de eerste focus in deze aanpak is niet het garanderen van veiligheid, maar wel opnieuw beweging brengen in het onvermijdelijke proces van ouderschapsreorganisatie dat bij conflictueuze scheidingen volledig vastgelopen is. Evenmin ambieert deze aanpak een antwoord te bieden op de kwetsuren van individuele trauma's die onderliggend kunnen zijn aan het vastgelopen scheidingsproces. Dergelijke trauma's kunnen komen opborrelen en aandacht hiervoor kan de sleutel zijn om de impasse te doorbreken, maar deze interventie op zich focust niet op dergelijke herstelprocessen. Ook hier zal een samenwerking met deskundigen of een voorafgaandelijke deskundige interventie noodzakelijk zijn.

Literatuur

- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1269-1287.
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72, 650-666.
- Amato, P. R., & Afifi, T. D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and Family*, 68, 222-235.
- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110, 26-46.

- Amato, P. R., & Sobolewski, J. M. (2001). The effects of divorce and marital discord on adult children's psychological well-being. *American Sociological Review*, 66, 900-921.
- Beckers, W. (2013). Netwerkversterking als antigif voor de strijd bij hoog-conflicten na scheiding. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 34, 277-294.
- Buyse, A. (2007). De impact van scheiding op kinderen: knelpunten gekoppeld aan de nieuwe wetgeving. *Tijdschrift voor Jeugd- en Kinderrechten*, 3, 147-151.
- Cottyn, L. (2009). Conflicten tussen ouders na scheiding. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 27, 131-161.
- Cottyn, L. (2013). De stem van het kind. *Systeemtheoretisch Bulletin*, 31, 285-311.
- Frankel, S. (2007). Recognising children as social agents. *Childhoods Today*, 1, 1.
- Haddad, L., Phillips, K. D., & Bone, M. (2016). High-conflict divorce: A review of the literature. *American Journal of Family Law*, 29, 243-258.
- Hedegaard, M., & Fler, M. (2009). Family practices and how children are positioned as active agents. In M. Fler (Ed.), *World yearbook of education. Childhood studies and the impact of globalization: Policies and practices at global and local levels* (pp. 254-278). New York: Routledge.
- Johnston, J. R., & Campbell, E. G. (1988). *Impasses of divorce: The dynamics and resolution of family conflict*. New York: The Free Press.
- Kelly, J. (2007). Children's living arrangements following separation and divorce: Insights from empirical and clinical research. *Family Process*, 46, 35-52.
- Kelly J., & Emery, R. (2007). Het functioneren van kinderen in termen van risico en veerkracht. *Gezinstherapie Wereldwijd*, 18, 1-34.
- Korevaar, K. (2013). Van hulpverlener tot advocaat: deontologische vragen in echtscheidingsituaties. *Tijdschrift Klinische Psychologie*, 43, 96-108.
- Lansford, J. E. (2009). Parental divorce and children's adjustment. *Perspectives on Psychological Science*, 4, 140-152.
- Malcore, S. A., Windell, J., Seyuin, M., & Hill, E. (2010). Predictors of continued conflict after divorce or separation: Evidence from a high-conflict group treatment program. *Journal of Divorce & Remarriage*, 51, 50-64.

- Mortelmans, D., Pasteels, I., Bracke, P., Matthijs, K., Van Bavel, J., & Van Peer, C. (2012). *Divorce in Flanders. Codebook and questionnaires*. Antwerp: University of Antwerp.
- Munn, P. (2010). Children as active participants in their own development and ECE professionals as conscious actors. *International Journal of Early Years Education*, 18, 281-282.
- Omer, H. (2011). *Nieuwe autoriteit. Samen werken aan een krachtige opvoedingsstijl thuis, op school en in de samenleving*. Amsterdam: Hogrefe Uitgevers.
- Omer, H. (2015). *Waakzame zorg. Hoe je als ouders je kinderen houvast kunt bieden als dat nodig is*. Amsterdam: Hogrefe Uitgevers.
- Pasteels I., Mortelmans, D., Bracke, P., Matthijs, K., Van Bavel, J., & Van Peer, C. (2012). *Divorce in Flanders. Methodology*. Antwerp: University of Antwerp.
- Pasteels, I. (2020). *Ik hou van jou. Ik hou alles van jou. Als liefde vechten wordt... Methodologisch rapport kwalitatieve dataverzameling*. Hasselt: Hogeschool PXL.
- Pasteels, I. (10 maart, 2017). Kinderen na scheiding: dubbeldynamisch en flexibel. *PXL Experts*.
- Pasteels, I. (2019). Naar een innovatieve aanpak van hoogconflictueuze scheidingen. *Cahiers Politiestudies*, 51, 171-186.
- Renders, M., & De Meyer, F. (2008). *Ik tel mee! Kinderen in bemiddeling*. Gent: VCOK.
- Rosenberg, M. B. (2003). *Nonviolent communication: A language of life*. Encinitas: PuddleDancer Press.
- Sanders, M. R. (1992). *Every parent: A positive approach to children's behaviour*. Sydney: Addison-Wesley.
- Sanders, M. R. (1999). Triple P positive parenting program: Towards an empirically validated multilevel parenting and family support strategy for the prevention of behaviour and emotional problems in children. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 2, 71-90.
- Snels-Doldron, N., & de Kort, M. (2009). *Kies voor mij: werkboek voor kinderen en jongeren met gescheiden ouders*. Hedikhuizen: Expertisecentrum Kind en Scheiding.

- Sobolewski, J.-M., & King, V. (2005). The importance of the coparental relationship for nonresident fathers' ties to children. *Journal of Marriage and Family*, 67, 1196-1212.
- Turnell, A., & Edwards, S. (1999). *Signs of safety: A solution and safety oriented approach to child protection casework*. New York: Norton.
- Van Gasse, D., & Mortelmans, D. (2018). Scheiden doe je niet alleen: de rollen van het netwerk in de transitie naar alleenstaand ouderschap na scheiding. In I. Pasteels, D. Mortelmans, A. Buysse, K. Matthijs, J. Van Bavel, & G. Verschelden (Eds.), *Families in transitie, transitie in families* (pp. 231-256). Antwerpen: Garant.
- Van Peer, C., Bastaits, K., & Mortelmans, D. (2012). *De invloed van ouderlijk conflict op de levenstevredenheid van kinderen*. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Wiebinga, E., & Omer, H. (2015). *Geweldloos verzet in gezinnen*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Wijnant, T. (2018). Verplichte doorverwijzing naar bemiddeling: we can lead a horse to water, but can we make it drink? *Nederlands-Vlaams Tijdschrift voor Mediation en Conflictmanagement*, 22, 63-85.